

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

**LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ.
PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII
AcadLexi 2025**

Volumul cuprinde lucrări prezentate la ediția a XIV-a a Colocviului cu participare internațională „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării”. AcadLexi 2025 (<https://philippide.ro/acadlexi.html>).

Coordonatori de volum: Elena Isabelle Tamba, Mariana Nastasia

Editori:

Alexandru Anghelina
Iulia Barbu-Comaromi
Călina Ciocoiu
Alexandra Ilie
Mircea Minică
Andreea-Nora Pușcaș

Referenți științifici:

Conf. univ. dr. Ana-Maria Minuț
CS I dr. Gabriela Haja

Coperta: Lucian Săcrieru-Dragomir

ISSN: 3008-6159

ISSN-L: 3008-6159

DOI: https://doi.org/10.52257/30086159_2025

© 2025 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „ALEXANDRU PHILIPPIDE”, IAȘI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ „IORGU IORDAN – ALEXANDRU ROSETTI”, BUCUREȘTI
INSTITUTUL DE LINGVICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ „SEXTIL PUȘCARIU”, CLUJ-NAPOCA

ACTELE COLOCVIULUI INTERNAȚIONAL „LEXICOGRAFIA ACADEMICĂ ROMÂNEASCĂ. PROVOCĂRILE INFORMATIZĂRII” AcadLexi 2025

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ
2025

MĂRCILE DE UZ ÎN DEX³.

DIRECȚII DE UNIFORMIZARE ȘI OPTIMIZARE DIGITALĂ

ȘTEFANIA OPREA, ALEXANDRU ANGHELINA*

1. Introducere

Marcarea uzului în dicționarele explicative reprezintă una dintre componentele esențiale ale redactării lexicografice moderne. În mod tradițional, mărcile de uz sunt înțelese ca etichete paradefiniționale care restrâng sau particularizează condițiile de folosire a unui cuvânt din punctul de vedere al registrului stilistic, al domeniului de apartenență, al frecvenței sau al distribuției spațio-temporale. Mărcile de uz orientează utilizatorul, structurează informația și, în contextul digitalizării, pot funcționa ca parametri de filtrare și organizare a conținutului lexicografic. Rolul lor este, în egală măsură, descriptiv și normativ, iar pentru lexicografi o provocare constantă o reprezintă conturarea unui sistem coerent de marcare care să răspundă atât exigențelor metodologice, cât și celor tehnice ale redactării digitale.

Prezentul articol își propune să analizeze sistemul de marcare a uzului în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX)¹, cu accent pe o serie de inconsecvențe care apar la nivelul redactării actuale și pe dificultățile asociate acestora. Demersul nostru urmărește un obiectiv practic: formularea unui set de principii de lucru pentru aplicarea coerentă a mărcilor de uz, în acord cu cerințele unui editor lexicografic digital. În acest scop, vom prezenta principalele tipuri de variație întâlnite în materialul analizat, vom exemplifica tiparele recurente de marcare și vom veni cu sugestii concrete pentru o redactare unitară.

2. Contextul redactării digitale. TLex ca instrument lexicografic

Redactarea noii ediții a *Dicționarului explicativ al limbii române* se desfășoară într-un context diferit față de edițiile anterioare, întrucât presupune nu doar actualizarea conținutului, ci și adaptarea acestuia la un format digital structurat și eficient. În acest scop, redactorii lucrează cu TLex (TshwaneLex), un editor lexicografic profesional conceput pentru proiecte colaborative și multilingve.

* Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, Academia Română, București, Casa Academiei, Calea 13 Septembrie, nr. 13.

¹ Analiza se bazează pe o versiune de lucru internă a *Dicționarului explicativ al limbii române*, redactată în cadrul departamentului în anul 2019 și nepublicată integral până în prezent.

TLex oferă o structură internă robustă, în care fiecare articol este segmentat în câmpuri distincte (definiții, exemple, mărci de uz, domenii, etimologie etc.), permițând o redactare modulară și consecventă. Acest model de organizare garantează atât coerență structurală între articole, cât și posibilitatea de a aplica filtre și operațiuni automate asupra corpusului.

Un avantaj major al TLex constă în facilitarea lucrului colaborativ, cu evidențierea modificărilor în timp real, versiuni salvate, comentarii interne și validări pe etape. Această funcționalitate este esențială într-un proiect de amploarea DEX, în care participă simultan mai mulți redactori. TLex permite și exportul facil către diverse formate digitale, fie pentru publicare online (HTML, XML), fie pentru tipar. Această deschidere tehnologică răspunde cerințelor lexicografiei actuale, în care accesibilitatea și interacțiunea cu utilizatorul final devin tot mai importante.

În acest cadru, mărcile de uz nu mai sunt simple elemente auxiliare în jurul definiției, ci componente-cheie ale arhitecturii lexicografice: ele pot fi indexate, filtrate, integrate în interfețe de căutare și corelate cu alte câmpuri. De aceea, uniformizarea și aplicarea coerentă a acestor mărci capătă o nouă dimensiune funcțională, care depășește nivelul edițiilor tipărite.

3. Contextul minimal și marca „(despre...)”: delimitări și interferențe

În redactarea actualei ediții a DEX, o modificare importantă față de versiunile anterioare constă în introducerea consecventă a contextelor minimale – exemple scurte, plasate între paranteze după definiție, menite să ilustreze uzul concret al cuvântului, în contexte curente sau specializate. Dacă în edițiile precedente astfel de exemple erau rare și lipsite de uniformitate formală, în varianta în lucru ele sunt tratate ca parte integrantă a definiției, cu valoare ilustrativă și funcție clarificatoare.

Această practică aduce însă în discuție o posibilă suprapunere cu o marcă deja consacrată în dicționar: formula „(despre...)”, utilizată în mod special pentru adjective și verbe, cu rolul de a restrânge explicit clasa de entități la care se aplică un termen – „**nelegitim** adj. (despre copii)”, „**dry** adj. (despre băuturi)” „**brutal** adj. (despre oameni și manifestările lor)”.

În acest context, apare o întrebare firească: este necesară coexistența celor două marcaje sau contextul minimal poate înlocui marca de uz? Pentru a răspunde, am analizat o serie de articole în care apar ambele tipuri de marcaj, urmărind dacă acestea se dublează sau, dimpotrivă, se completează. Rezultatele analizei sunt rezumate în tabelul următor, prin câteva exemple semnificative:

Cuvânt	Marcă de uz („despre...”)	Definiție + context minimal	Observație
brutal	(Despre oameni și manifestările lor; adesea adverbial)	Lipsit de delicatete, aspru, dur, violent; grosolan, necioplit (<i>a avea un compartament brutal, modalitate brutală de manipulare, a respinge brutal pe cineva</i>)	✓ Complementaritate – sunt notate structuri frecvente în limbajul actual; contextul concretizează marca.
brut	(Despre materiale, obiecte etc.)	1. În stare naturală, neprelucrat (<i>alcool brut, țigăi brut</i>). 2. Cu taxe incluse (<i>salariu minim brut pe economie, indemnizație brută</i>)	✓ Complementaritate – contextul oferă repere precise și ajută la identificarea combinațiilor uzuale.
calificat	(Despre infracțiuni)	Săvârșit în împrejurări speciale, bine precizate (<i>furt calificat, omor calificat</i>)	✓ Complementaritate – contextul exemplifică termeni juridici relevanți și clarifică uzul specializat.
neexperimentat	(Despre persoane)	Căruia îi lipsește experiența; inexperimentat (<i>bărbat neexperimentat, muncitor neexperimentat</i>)	● Redundanță – contextul reiterează marca, fără un aport explicativ suplimentar.
grandilocvent	(Despre stil, exprimare, expresii etc.)	Plin de emfază; pompos, umflat, bombastic (<i>discurs grandilocvent, fraze grandilocvente, ton grandilocvent</i>)	● Redundanță – contextul este previzibil și nu aduce nuanțe noi față de marca de uz.

După cum se poate observa, nu există o regulă unică aplicabilă tuturor cazurilor. În unele cazuri, contextul minimal aduce o valoare ilustrativă suplimentară, prin introducerea unor combinații familiare pentru utilizatori (de exemplu, *furt calificat*), sau prin distincția între sensuri (de exemplu, *brut* – sens tehnic vs economic). În aceste situații, marca de uz și contextul funcționează împreună, fără a se dubla. În alte cazuri însă, contextul minimal nu face decât să reitereze marca, fără a aduce o nuanță semantică nouă. Acestea pot fi considerate cazuri de redundanță, iar includerea ambelor componente – de exemplu, *muncitor neexperimentat* după (*despre persoane*) – poate fi evitată.

3.1. Propuneri de redactare consecventă

Pornind de la analiza acestor exemple, propunem adoptarea unei soluții adaptate contextului:

- includerea contextului minimal în toate cazurile în care el completează și concretizează marca de uz;
- omiterea contextului în cazurile în care nu aduce informație nouă față de marcă;
- evitarea eliminării mărcii „(despre...)” doar pe baza prezenței unui context minimal, atunci când marca are un rol restrictiv clar.

Contextul minimal nu trebuie privit ca un duplicat al mărcii, ci ca o strategie complementară de clarificare a sensului și a contextelor tipice de utilizare. În redactarea asistată digital, aceste exemple scurte contribuie la accesibilitatea și utilitatea dicționarului, în special pentru utilizatorii nespecialiști.

4. Marca de domeniu și conținutul definiției. Suprapuneri și soluții de redactare

O altă situație frecvent întâlnită în redactarea DEX vizează raportul dintre marca de domeniu, precizată în mod convențional înaintea definiției, și termenii din corpul definiției propriu-zise. În unele cazuri, marca anticipează o informație care este deja prezentă explicit în definiție, ceea ce creează o impresie de redundanță.

Un exemplu relevant pentru această suprapunere este termenul *adrenalină*, unde marca de domeniu (*Farm.*) este urmată de o definiție care conține un termen-cheie asociat domeniului, respectiv *medicament*. Situații similare se regăsesc și la termeni precum *cuplor* sau *gel*, unde termenii *dispozitiv* și *substanță* indică deja sfera domeniului. Astfel de cazuri arată că marcarea domeniului și formularea definiției trebuie armonizate atent, astfel încât cele două să se completeze firesc și să mențină rigoarea întregului articol.

ADRENALINĂ s. f. (Med.) Hormon produs de glandele suprarenale, cu proprietăți vasoconstrictoare și stimuloare ale mușchiului cardiac; epinefrină. ♦ (Farm.) Medicament extras din acest hormon sau fabricat sintetic. – Din fr. **adrénaline**.

CUPLOR, *cuploare*, s. n. (Elt.) Dispozitiv utilizat pentru conectarea a două sisteme de același fel (mașini, circuite electrice). ↷ *Cuplor acustic* = dispozitiv care conectează terminalele unor sisteme de calcul prin intermediul rețelei telefonice. – Din engl. **coupler**.

GEL, *geluri*, s. n. **1.** (Chim.) Substanță coloidală cu consistență vâscoasă și însușiri specifice atât lichidelor, cât și solidelor. **2.** Produs translucid, de consistență moale, pe bază de apă sau uleiuri, folosit în cosmetică și farmacie. *Gel de duș. Gel de păr.* – Din fr. **gel**.

Problema redundanței dintre marca de domeniu și termenul central al definiției a fost deja observată și discutată în literatura de specialitate. Sterian (2016: 51) și Popescu (2022: 28), de pildă, atrag atenția asupra riscului de suprapunere funcțională între eticheta diatehnică și termenul definitiv, propunând, în anumite situații, evitarea mărcii, dacă domeniul este deja clar dedus din formularea definiției.

Totuși, în contextul redactării asistate digital, această strategie devine discutabilă întrucât compromite posibilitatea filtrării. Din acest motiv, s-ar putea sugera, ca alternativă, ajustarea definiției în sine, prin reformularea expresiilor care dublează marca. În acest fel, marca de domeniu ar putea fi păstrată consecvent.

4.1. Este eliminarea termenului din definiție o soluție?

Există situații în care definiția poate fi ajustată, substituind termenul generic cu un sinonim pentru a elimina repetițiile. Astfel, pentru *adrenalină*, se poate recurge la un substitut precum „substanță activă cu utilizare medicală” în loc de „medicament”, iar pentru *cuplor*, termenul „dispozitiv” ar putea fi înlocuit cu „mecanism de interconectare”. În mod similar, *gel* ar putea fi definit tehnic ca „amestec coloidal cu consistență vâscoasă”, evitând noțiunea de „substanță”.

Totuși, această strategie nu este aplicabilă universal și nu trebuie forțată acolo unde claritatea ar avea de suferit. Există termeni pentru care înlocuirea termenului definitiv ar

compromite comprehensibilitatea definiției. De exemplu, în cazul *baboi* (Iht.), substituirea cu o expresie descriptivă precum „organism acvatic dulcicol din clasa vertebratelor” ar fi artificială și mai puțin intuitivă decât simplul „pește”. De asemenea, pentru *pseudoscorpion* (Entom.), înlocuirea substantivului „insectă” ar duce la o formulare excesiv de tehnică și mai greu de înțeles de publicul larg, pentru care referința familiară la „insectă” rămâne esențială.

Prin urmare, recomandăm ca decizia de a reformula să fie aplicată selectiv: acolo unde un sinonim sau o parafrază aduce un plus de rigoare fără a afecta accesibilitatea, ea este binevenită; însă, în cazurile în care termenul-cheie funcționează ca punct de reper imediat pentru utilizator, păstrarea lui în definiție rămâne preferabilă.

4.2. Marca și definiția: funcții distincte

Considerăm că impresia de redundanță dintre marca de domeniu și termenul-cheie din definiție este, în majoritatea cazurilor, doar aparentă. Cele două componente au funcții lexicografice diferite:

- marca de domeniu clasifică termenul în cadrul sistemului terminologic general, fiind relevantă pentru organizare, căutare, filtrare și indexare;
- definiția are funcția de a numi și descrie natura obiectului desemnat de cuvânt.

În redactarea digitală, marca devine esențială, deoarece susține navigarea tematică și procesarea automată. Prin urmare, chiar dacă termenul definit se regăsește în corpul definiției, nu este nici metodologic greșit, nici stilistic deranjant ca marca să fie păstrată. Din contră, coexistența lor contribuie la claritate, rigoare și funcționalitate.

5. Marca „(despre...)” și eticheta de domeniu: inconsecvențe și criterii de aplicare

O a treia problemă recurentă în redactarea DEX privește raportul dintre marca de uz de tipul „(despre...)” și eticheta diatehnică (*Med.*, *Bot.*, *Entom.*, *Sport* etc.). În absența unui criteriu editorial unitar, acestea sunt utilizate adesea alternativ, generând inconsecvențe structurale.

Astfel, există numeroase intrări în care apare marca „(despre...)”, fără menționarea explicită a domeniului, deși acesta poate fi dedus cu ușurință din definiție. De pildă, la *heliofil* apare mențiunea „despre plante”, la *hematogen* – „despre medicamente”, la *holometabolă* – „despre insecte”, la *hidroizolat* – „despre construcții”, la *infectocontagios* – „despre boli”, iar la *indoor* – „despre competiții sportive”. În toate aceste cazuri, domeniul (*Bot.*, *Farm.*, *Entom.*, *Constr.*, *Med.*, *Sport*) se poate deduce din context și ar fi putut fi indicat alternativ. Pe de altă parte, există și cazuri în care se notează doar marca de domeniu, fără restrângerea explicită prin formula „(despre...)”. De exemplu, la *icterigen* apare marca *Med.*, *mezotoracic* este însoțit de *Entom.*, iar *fotosintetizator* poartă marca *Bot.* Aceste exemple nu indică neapărat necesitatea adăugării mărcii restrictive, ci evidențiază faptul că redactorii au oscilat între soluții alternative, fără o regulă explicită de aplicare.

5.1. Diferența de funcție: clasificare și restrângere semantică

Este esențial de subliniat că marca de domeniu și marca „(despre...)” îndeplinesc funcții distincte și nu sunt substituibile. Marca de domeniu plasează termenul în ansamblul vocabularului de specialitate, în timp ce marca „(despre...)” are rolul de a restrânge aplicabilitatea semantică a unui adjectiv sau a unui verb la o clasă specifică de entități.

Există și situații în care domeniul este suficient de precis și restrictiv, astfel încât formula „(despre...)” devine redundantă și poate fi omisă fără a afecta înțelegerea. De exemplu, în cazul lui *holometabolă*, articolul apare astfel: „**holometabolă**, adj. (*Entom.*) Care are metamorfoză completă, trecând prin stadiile de larvă, nimfă și adult”. Marca *Entom.* clarifică deja că termenul se referă exclusiv la insecte, astfel că precizarea „(despre insecte)” ar repeta o informație evidentă. În mod similar, *supletiv* este definit astfel: „**supletiv**, adj. (*Gram.*) Care completează, care întregește ansamblul formelor flexionare ale unui cuvânt”. În acest caz, marca *Gram.* contextualizează suficient termenul în plan morfosintactic, iar adăugarea unei restricții de tipul „(despre forme gramaticale)” este redundantă.

În schimb, există și situații în care marca de restrângere „(despre...)” rămâne utilă și justificată, deoarece clarifică sfera precisă de aplicare a adjectivului. De exemplu, la *zigomorf* apare indicația „(despre flori)”, subliniind că atributul se aplică exclusiv unor structuri florale, deși apartenența la domeniul botanic este deja clară. În mod similar, *antropoid* este însoțit de mențiunea „(despre unele maimuțe)”, ceea ce delimitează semantic termenul în cadrul zoologic. La rândul său, *consumptiv* include restrângerea „(despre unele boli cronice)”, indicând o anumită categorie vizată, chiar dacă domeniul medical este evident din definiție.

5.2. Propuneri de redactare consecventă

Pe baza acestor observații, considerăm necesară formularea unor principii clare de utilizare a acestor marcaje:

– păstrarea ambelor marcaje (domeniu și „despre...”) doar atunci când fiecare aduce o informație complementară și contribuie la claritatea semantică.

– omiterea formulei „(despre...)” atunci când domeniul este suficient de specific și acoperă integral sensul (de exemplu, *Entom.* implică deja insectele, *Gram.* implică formele gramaticale).

– notarea sistematică a mărcii de domeniu rămâne esențială, inclusiv atunci când se folosește „(despre...)”, pentru a asigura coerența structurii și o procesare digitală coerentă.

Fără marcă de domeniu, organizarea tematică a articolelor devine mai puțin clară pentru utilizatori, limitând posibilitatea de a filtra și consulta rapid termenii dintr-un domeniu precis. Prin aplicarea consecventă a acestor principii, se poate obține un echilibru optim între rigoarea terminologică și utilitatea practică pentru utilizatori.

6. Paranteza explicativă vs integrarea informației în definiție

Un alt aspect pe care dorim să îl aducem în discuție îl reprezintă indicațiile temporale ca în *Evul Mediu, la sfârșitul Evului Mediu, în perioada fanariotă, în Antichitate* etc., cu referire în cazul de față la *în Evul Mediu* și *la sfârșitul Evului Mediu*. Nu vom detalia modul de utilizare a celorlalte indicații, însă dorim să precizăm că observațiile ce urmează le au în vedere și pe acestea din urmă.

Așadar, în ultima versiune a DEX-ului (2019), formularea *în Evul Mediu* apare în două poziții distincte în cadrul unei intrări, ceea ce îi conferă pe de o parte statut diferit (indicație de folosire/parte integrantă a definiției), pe de altă parte poate pune probleme de căutare în viitoare ediție digitală.

Având în vedere că structura XML a dicționarului va avea un singur element de tip `<usg>` (indicație de uz), care nu va distinge între diferitele valori ale indicațiilor (domeniu, frecvență etc.) (Barbu *et al.* 2025), considerăm oportună reorganizarea, minimală în opinia noastră, a materialului, pentru facilita atât redactarea, dar, poate mai important, consultarea dicționarului.

Prezentăm mai jos o secvență din materialul XML (structurat) și câteva intrări care evidențiază dubla poziționare a indicației.

```
</Lemma>
<Lemma id="696" LemmaSign="ACTIVÁT" FormaFem="-Ă" FormeFlex="activați, -te">
  <CatGram id="697" ParteVorb="adj."/>
[...]
```

<Sens id="698" NivelSens="3." SenseNumber="3" **IndicatieUz**="Electron., Inform.; despre dispozitive, aparate, programe de calculator, carduri etc.">

```
  <Definitie id="699">
    <DefNormala id="700" DefText="Care a devenit funcțional"/>
  </Definitie>
</Sens>
```

HAN¹, *hani*, s. m. Titlu purtat, în Evul Mediu, de conducătorii mongoli și preluat de suveranii multor țări din Orient; persoană care avea acest titlu; han-tătar. – Din tc. **hān**.

HATMÁN, *hatmani*, s. m. (În Evul Mediu) **1.** Boier de divan în Moldova, care era însărcinat de domn cu comanda întregii oștiri, având în același timp și funcția de pârcălab și portar al Sucevei; mare spătar; titlu purtat de acest boier. **2.** Titlu purtat de marii comandanți ai oștilor polone și ai celor căzăcești; persoană având acest titlu. [Acc. și: *hátman*] – Din pol. **hetman**.

MARGRÁF, *margrafi*, s. m. Titlu purtat în Evul Mediu de unii principii germani, ale căror principate erau (sau fuseseră cândva) mărci³; persoană care avea acest titlu. [Var.: **marcgráf** s. m.] – Din germ. **Markgraf**, fr. **margrave**.

DIÁC¹, *dieci*, s. m. **1.** (În Evul Mediu) Scriitor de cancelaria domnească și slujbaş al vistieriei din Țările Române; grămătic, uricar; *p. ext.* copist. ♦ cărturar, învățat. **2.** (Reg.) Cântăreț bisericesc. – Din sl. **dijakŭ**.

În plus, analiza DEX-ului a evidențiat și intrări în care apare o suprapunere, o dublare a informației – indicație de uz și o structură (cvasi)echivalentă –, un anumit tip de *balast* (Bidu-Vrănceanu 1993: 44). În cadrul aceleiași intrări, indicația de uz *Înv.* (învechit) este dublată de alte structuri care au rolul de a fixa temporal un anumit cuvânt.

PĂLC, *pâlcuri*, s. n. **1.** (De obicei urmat de determinări introduse prin prep. „de”, care arată felul, componența) Grup mic și neorganizat de oameni; *p. ext.* grup de păsări, de animale, (rar) de plante sau de lucruri. ✧ Loc. adv. *În pâlcuri* sau *pâlcuri-pâlcuri* = în grup. ♦ Grămadă mică, adunătură de lucruri. **2.** (*Înv.*) Unitate militară la sfârșitul Evului Mediu, în Moldova și în Țara Românească, corespunzătoare unui regiment, formată dintr-un anumit număr de ostași; stol, ceată. – Din sl. **plŭkŭ**.

DĂRDĂ, *darde*, s. f. (*Înv.*) Suliță scurtă, armată cu un vârf de oțel, pentru împuns sau pentru aruncat, folosită în Evul Mediu.

În astfel de situații de dublare, propunem reținerea uneia dintre formulări și tratarea ei drept indicație de uz. De asemenea, considerăm utilă abordarea uniformă, chiar și prin convenție, a aceeași informații în cadrul tuturor intrărilor (*v. supra – hat, hatman, margraf, diac*). Din punctul nostru de vedere, accesul rapid la informație este unul dintre pilonii viitoarei ediții a dicționarului, iar tratamentul unitar al indicațiilor de uz îl poate facilita.

7. Sintagme, expresii, locuțiuni, compuse

Deși nu sunt propriu-zis indicații de uz, formulările care indică tipul de cologație în care intră un anumit cuvânt reprezintă informații utile. Astfel, sunt precizate de câte ori este cazul, preferințele combinatorice ale unui cuvânt/termen.

În cea mai mare parte, dicționarul indică – în sensul în care majoritatea cologațiilor sunt precedate de *Expr.*, *Loc.* etc. – în mod consecvent tipul structurii.

Analiza acestor cologații arată pe de o parte variații la nivelul formulărilor (*în sintagma/în sintagmele* sau *în compusul/în compuse*), pe de altă parte lipsa indicației referitoare la sintagme în anumite situații.

Primul tip de variație nu pune în mod special probleme, deși, și în acest caz, se poate identifica o potențială direcție de uniformizare: folosirea formelor abreviate (*Sint.*, *Loc.*, *Expr.*) în imediata vecinătate a cologației.

Punctual, indicația referitoare la sintagme lipsește în două situații:

– sintagma este subordonată unui sens

CAP¹ [...] **2.** Partea extremă cu care începe sau sfârșește ceva. ✧ *∅ Cap de pod* = loc aflat pe teritoriul inamic, dincolo de un curs de apă, de un defileu etc.; *p. ext.* forțele armate care ocupă acest loc cu scopul de a asigura trecerea grosului trupelor și a mijloacelor de luptă.

– indicația apare doar la prima sintagmă dintr-o serie

ACVILÍN, -Ă, *acviline*, adj. (*În sintagmele*) *Nas acvilin* = nas corioat (ca ciocul acvilei **1**). *∅ Privire acvilină* = privire aspră, pătrunzătoare, tăioasă (caracteristică acvilelor **1**). – Din lat. **aquilinus**, fr. **aquilin**.

Propunem și în acest caz o reorganizare a informației pentru indicarea uniformă a tipurilor de cologații. Pentru alte modalități de prezentare a informației v. Oprea *et al.* (2021: 284–294).

CAP¹ [...] [...] **2.** Partea extremă cu care începe sau sfârșește ceva. ✧ Sint. *Cap de pod* = loc aflat pe teritoriul inamic, dincolo de un curs de apă, de un defileu etc.; *p. ext.* forțele armate care ocupă acest loc cu scopul de a asigura trecerea grosului trupelor și a mijloacelor de luptă. [...]

ACVILÍN, -Ă, acviline, adj. ✧ Sint. *Nas acvilin* = nas coroiat (ca ciocul acvilei **1**). ✧ Sint. *Privire acvilina* = privire aspră, pătrunzătoare, tăioasă (caracteristică acvilelor **1**).
– Din lat. **aquilinus**, fr. **aquilin**.

sau

ACVILÍN, -Ă, acviline, adj.
✧ Sint. *Nas acvilin* = nas coroiat (ca ciocul acvilei **1**). ✧ Sint. *Privire acvilina* = privire aspră, pătrunzătoare, tăioasă (caracteristică acvilelor **1**).
– Din lat. **aquilinus**, fr. **aquilin**.

8. Concluzii

Analiza sistemului de marcare a uzului în DEX³ a evidențiat un dublu plan de provocări: de natură conceptuală (suprapuneri, redundanțe, inconsecvențe) și de natură practică (procesabilitate digitală, coerență editorială). În noul context al redactării, mărcile de uz nu mai reprezintă simple etichete auxiliare, ci elemente funcționale, cu rol structural în arhitectura dicționarului.

Studiul a arătat că distincțiile între context minimal, marca „(despre ...)” și etichetele de domeniu trebuie clarificate și aplicate sistematic, cu luarea în calcul a suprapunerilor semantice și a valorii adăugate pentru utilizator. În plus, armonizarea relației dintre marca de domeniu și termenii definiției, precum și tratarea uniformă a indicațiilor temporale sau a cologațiilor contribuie la dezvoltarea unui instrument lexicografic mai coerent și mai transparent.

Propunerile formulate – de la criteriile de păstrare sau omitere a anumitor marcaje, la sugestia de reformulare contextuală – configurează un set de principii aplicabile într-un mediu de redactare asistat digital. În ansamblu, optimizarea mărcilor de uz în DEX³ presupune abordare coerentă, care echilibrează cerințele tehnice ale redactării digitale cu nevoia de claritate și rigoare semantică.

BIBLIOGRAFIE

Barbu *et al.* 2025 = Ana-Maria Barbu, Alexandru Anghelina, Mihaela Marin, *Aspecte privind digitalizarea DEX-ului cu editorul lexicografic Tlex*, în Elena Isabelle Tamba, Mariana Nastasia (coord.), *Actele Colocviului Internațional „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării”*. AcadLexi 2025, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2025, p. 247–260.

- Bidu-Vrănceanu 1993 = Angela Bidu-Vrănceanu, *Lectura dicționarelor*, București, Editura și Atelierele Tipografice Metropol.
- Oprea *et al.* 2021 = Ștefania Oprea, Alexandru Anghelina, Claudiu Teodorescu, *Propuneri pentru digitalizarea DEX³*, în „Studii și cercetări lingvistice”, LXXII, nr. 2, p. 184–194.
- Popescu 2022 = Mihaela Popescu, *Despre ocurențele mărcilor de uzaj în DEX. Câteva observații*, în „Studii și cercetări lingvistice”, LXXIII, nr. 1, p. 23–37.
- Sterian 2016 = Florin Sterian, *Deficiențe definiționale în Dicționarul explicativ al limbii române*, în „Limba română”, LXV, nr. 1, p. 49–59.

USAGE LABELS ÎN DEX³ GUIDELINES FOR UNIFORMITY AND DIGITAL OPTIMIZATION

ABSTRACT

Usage labels in general dictionaries are essential for clarifying a word's domain of use, stylistic register, frequency, and the historical period in which it is attested and used. In DEX, the application of these labels has varied across editions, sometimes leading to inconsistencies or interpretation difficulties. In the dictionary's update process, standardizing these labels is necessary, not only to facilitate drafting in TLex but also for subsequent information processing.

Keywords: *DEX³, usage tags, digitalization, dictionary, lexicography.*

